

Slovesa v češtině nerodilých mluvčích: žákovský korpus, lingvistická teorie a akvizice jazyka

Andrea Hudousková

Ústav bohemistických studií FF UK

Žákovský korpus nerodilých mluvčích češtiny, současný stav a výhled do budoucnosti
Ostrava, 25. - 26. 1. 2023

Ústav bohemistických studií FF UK

- výuka a výzkum češtiny jako cizího jazyka
- studenti: cizinci a zahraniční studenti, jejichž mateřským jazykem není čeština
- obor **Bohemistika pro cizince** (Bc., NMg.)
 - B2 → C1
 - schopnost kultivovaně se vyjadřovat ve všech standardních i odborně náročných situacích (ústně i písemně)
 - důraz na recepci a produkci odborných textů
- předmět **Praktická cvičení z české syntaxe**
 - cíl: rozvíjení znalosti české slovesné valence
 - předpoklad: sloveso jako základ jazykové kompetence

Sloveso jako základ jazykové kompetence?

- **predikát** je klíčem k významu věty (propozice)

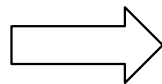
„If we compare verbs with other words (e. g. nouns), verbs are much better predictors of overall sentence meaning (...).“ (Goldberg, 2006, s. 104)

- každé sloveso se realizuje jedním či více valenčními rámci
 - každý význam slovesa má svůj *valenční potenciál* – **větné vzorce** (Daneš – Hlavsa, 1981)
 - slovesa vstupují do různých **konstrukcí** (Goldberg, 2006)
- slovesa i konstrukce jsou podobně spolehlivým vodítkem pro odhadnutí významu věty (Goldberg, 2006)

„Insofar as constructions are at least as good predictors of overall sentence meaning as any other word in the sentence, learners would do well to learn to identify constructions types, since their goal is to understand sentences.“ (Goldberg, 2006, s. 115)

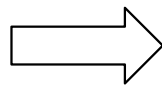
Rozvíjení znalosti slovesných vazeb

1) Jakou znalost sloves a jejich valence mají nerodilí mluvčí (obecně / na úrovni B2)?

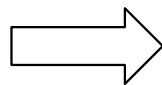
korpusová lingvistika
výzkum žákovských korpusů

2) Jakým způsobem je znalost sloves a jejich valence osvojována?

teoretická lingvistika
konstrukční gramatika

3) Jak lze znalost sloves a jejich valence dále rozvíjet (obecně / na úrovni B2)?

lingvodidaktika

?

1. Korpusová lingvistika – žákovský korpus

- výzkumné sondy založené na žákovském korpusu CzeSL:
 - **Rosen (2017)**: the overuse of prototypical patterns (intransitive, accusative Object)” and “the underuse of lexically specific patterns (genitive Object)” are typical of learner interlanguage (Rosen, 2017, 393)
 - **Škodová (2020)**: non-native speakers “mainly utilise the verb’s central meaning and certain other secondary meanings that maintain the semantic components of movement” (Škodová, 2020, 110).
 - **Houdusková (2021)**: nadužívání sloves *myslet*, *rozumět*, *chtít* v porovnání s významově specifitějšími lexémy (*domnívat se* / *uvědomit si*, *chápat/pochopit*, *přát si*) + nadužívání lexémů pojících se se spojkou *že* (na úkor jiných spojek)

1. Korpusová lingvistika – žákovský korpus (Hudousková, 2022)

- **Hypotéza:** Se zvyšující se jazykovou úrovní se radikálně nezvyšuje
 - počet synonymních sloves;
 - počet významů, v nichž se slovesa vyskytují;
 - počet valenčních rámců, v nichž se slovesa realizují.
- korpus MERLIN: 3350 výskytů sloves (A2, B1, B2)

1. Korpusová lingvistika – žákovský korpus (Hudousková, 2022)

- **počet lexémů**
- **valenční realizace:** kombinace lexému s určitým počtem valenčních pozic (obl, opt, typ), která není gramaticky defektní

různé realizace jednoho valenčního rámce (<i>děkovat</i>)	valenční realizace, které reprezentují dva různé valenční rámce (<i>dělat</i>)
někdo děkuje někdo – děkuje – komu někdo – děkuje – komu – za co někdo – děkuje – za co	někdo – dělá – co někdo – dělá – co – jak „vykonávat“ někdo – dělá – komu – co „ubližovat“

1. Korpusová lingvistika – žákovský korpus (Hudousková, 2022)

- výsledky:

	A2	B1	B2
lexémy	104	148	224
valenční realizace	153	229	321
průměrně na lexém	1,47	1,55	1,43

1. Korpusová lingvistika – žákovský korpus (Hudousková, 2022)

- poměr lexémů s určitým počtem valenčních realizací zůstává poměrně stálý
 - 1 1 valenční realizace: 2/3 z celkového počtu lexémů
 - 2 2 valenční realizace: 3x menší počet než (1)
 - 3 3 valenční realizace: 3x menší počet než (2)
 - 4 ...
 - 5 6 valenčních realizací
- **zvyšuje se počet lexémů, ale nikoli počty jejich valenčních rámců a významů**

1. Korpusová lingvistika – žákovský korpus (Hudousková, 2022)

- poměr valenčních doplnění zůstává stabilní

počet doplnění	1	2	3
	20%	67%	13%

2. Teoretická lingvistika – konstrukční gramatika, osvojování L1

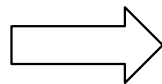
- větný význam = sloveso + konstrukce (vlastní význam)
- L1: matky i děti používají v jednotlivých konstrukcích **omezený počet centrálních sloves**

„(...) tokens of constructions are typically centered around one or a few specific words, or around a semantic prototype, even when they potentially occur with a much broader range of words or meanings (...)“ (Goldberg, 2006, s. 88)

- L1: děti raného věku let prokazují znalost **konstrukcí**
- L1: děti jsou velmi konzervativní, teprve později (s narůstající lingvistickou evidencí) začínají být kreativní
- L2: mluvčí více spoléhají na konstrukce než na slovesa (ve srovnání s osvojováním L1 – zvyšuje se s jazykovou úrovní)

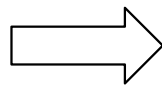
3. Lingvodidaktika

nerodilí mluvčí se
zaměřují na několik
centrálních sloves

zvýšit počet sloves, která
nerodilí mluvčí aktivně
ovládají (dostatečně bohatý
a reprezentativní input)

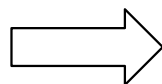
nerodilí mluvčí jsou
konzervativní: užití sloves v
konstrukcích, pro které mají
dostatečnou evidenci

zvýšit počet významů
sloves, které nerodilí mluvčí
aktivně ovládají
rodilí mluvčí?

nerodilí mluvčí se
zaměřují na určité typy
konstrukcí v kombinaci s
určitými slovesy?

další výzkum

role konstrukcí v L2?

Role žákovského korpusu

- možnost stanovit **soubor sloves a konstrukcí**, které nerodilí mluvčí ovládají na různých úrovních pokročilosti
- možnost stanovit slovesa a konstrukce, které chybí
 - ve srovnání s korpusy rodilých mluvčích (srovnatelnost?)
 - ve srovnání s frekvenčními seznamy sloves a vazeb
 - ve srovnání s referenčními popisy češtiny (A1 – B2)
- možnost empiricky ověřit teoretické **předpoklady o akvizici jazyka**

Meze žákovského korpusu

- (relativně) malý rozsah, zejména pro vyšší úrovně pokročilosti
 - možnost najít centrální jevy
 - méně frekventované jevy nejsou statisticky relevantní
- chybí korpus akademického psaní
 - přínosný pro potřeby oboru *Bohemistika pro cizince*

Závěr – místo žákovského korpusu mezi lingvistickou teorií, jazykovou akvizicí a lingvodidaktikou

- žákovský korpus nám dává sice neúplný, ale přesto výmluvný **obrázek o jazykové kompetenci** nerodilých mluvčích
- žákovský korpus slouží k **ověřování lingvistických hypotéz** o osvojování L2 (+ elicítace)
- žákovský korpus lze **využít pro didaktické potřeby** (identifikace jazykových struktur)

Literatura

DANEŠ, František, a Zdeněk HLAVSA. *Větné vzorce v češtině*. Praha: Academia, 1981.

GOLDBERG, Adele E. *Constructions at Work*. New York: OUP, 2006.

HUDOUSKOVÁ, Andrea. Užití spojkových obsahových vět v češtině nerodilých mluvčích. *Nová čeština doma a ve světě*. 2021(2), 50–65.

HUDOUSKOVÁ, Andrea. *Slovesná valence v češtině nerodilých mluvčích*. Příspěvek na konferenci *Učíme (se) česky*, Olomouc, 10. - 11. 11. 2022

ROSEN, Alexandr. Valency Patterns in Czech Learner Corpora. *Prace filologiczne*. 2017, 70, 377–395. ISSN 0138-0567.

ŠKODOVÁ, Svatava. Sloveso JÍT v zrcadle užití nerodilými mluvčími češtiny. In: *Čeština jako cizí jazyk v průsečíku pohledů*. Praha: FF UK, 2018.

ŠKODOVÁ, Svatava. The verb jít as a representative of a motion event in space in texts by non-native speakers of Czech. *Studie z aplikované lingvistiky*. 2020, 11 (Special Issue), 88–111. ISSN 1804-3240.